

O napadení člověka žralokem

Rozhovor s Janou Míčovou pro server iDnes z 26.6.2023

Začátkem června napadl v egyptské Hurghadě, v oblíbeném letovisku na pobřeží Rudého moře, žralok ruského turistu. Ten útok nepřežil. Zpráva vyvolala obrovský rozruch, přestože jsou podobné tragédie jen velmi výjimečné a Egypt daleko. „Člověk má prostě v povaze občas se popást na neštěstí jiných,“ říká biolog, antropolog a filosof Stanislav Komárek.

Proč útok žraloka vyvolal tak velký zájem? Byl to nejčtenější text pro ten den na většině zpravodajských webech, přitom se toho v současné době děje docela dost.

To máte tak, aby nás nějaká událost opravdu zaujala, musí být dostatečně neobvyklá, dostatečně dramatická a drastická a nejlépe nějak spojená s přírodou, na jejíž nebezpečí jsme vrozeně fixováni mnohem víc než na neštěstí technická. Kdyby toho pána v Hurghadě rozdrtilo auto, nechalo by to všechny chladnými, tedy kromě jeho rodiny. Jakákoli událost na světě, která by v minulosti rozvířila zájem jen v bezprostředním okolí, může dnes být natočena a dopravena po internetu až do našich obývacích pokojů. Ročně u nás při autohaváriích zahyne kolem pěti set lidí a bere se to jako samozřejmá úlitba technizaci. Umíte si představit, co by se dělo, kdyby stejné množství lidí sežrali vlci? Jaké obrovské halali by vypuklo, a co by se asi s chycenými vlky dělo?

Asi nic moc pěkného. A pěkné nebyly ani záběry, které napadení ruského turistu zachycovaly. Přesto se na ně většina lidí podívala. Jaké pohnutky nás vedou k tomu, abychom dobrovolně klikli na video, když dopředu víme, že uvidíme utrpení nám neznámého člověka? Je v tom i kus škodolibosti, nebo zlomyslnosti?

Je neveselou skutečností, že určitá dávka škodolibosti k lidem, alespoň k jejich většině, patří, byť není většinou zvykem se k něčemu podobnému veřejně přiznávat. Poznámka, že video obsahuje mimořádně drastické či nechutné záběry, je sice teoreticky míněna jako varování, ve skutečnosti se ale jedná o nejlepší možnou reklamu. Sadomasochistní momenty, v naší kultuře často vázané na sexuální život, s ním v minulosti často nesouvisely - starořímská sexualita prý byla poměrně něžná a příslušné instinkty se vybijely při "hrách" v cirku, kdy proti sobě za obrovské pozornosti shromážděného lidu štváli gladiátory a divou zvěř, s velkým nákladem do Říma dopravovanou. Všiml jste si, sousede, jak ten lev toho křesťana trhal? Úžasné! Dobře mu tak, popíral božský status císaře, neřád... Míra tohoto vyladění je u různých lidí velmi různá, asi jako řekněme jako u hudebního nadání, a na internetu si ji lze anonymně bez problémů zrealizovat. Před jinými by se alespoň část lidí styděla.

Ale na internetu bylo žraločí video hitem. Slyšela jsem například zdůvodnění pro shlédnutí videa: zajímalo mě chování toho zvířete, jak přesně zaútočilo, abych se případně poučil, když budu sám plavat v moři. Alibi?

Z videa je jasné, že člověk nemá proti takovému predátorovi naprosto žádnou šanci, podobně jako ji nemá třeba při útoku tygra. Vzpomeňme si například na Spielbergův film "Čelisti" z roku 1975, který

tehdy hltaly miliony diváků včetně mne coby gymnazisty, byť už jako malému biologovi se mi zdál přehnaný. Jak je příjemné se trochu lechtivě "zabát" a sedět při tom na plyšovém sedadle biografu či dnes doma u našeho PC.

I v historii smrt lidí fascinovala, příkladem jsou třeba veřejné popravy. Cítí člověk při sledování něčeho takového úlevu, třeba že on sám na to není tak zle?

V minulosti byly veřejné popravy opravdu velice oblíbené, ještě Karel Hynek Mácha na ně po zaplacení vstupného chodil. Obávám se, že na mučení a popravu sedmadvaceti českých pánů nebylo nutno nikoho komandovat násilím... Pocit, že my jsme mezi těmi "spravedlivými" a řekněme Vaňous visí a my ještě ne, je asi velice úlevný. Podotkněme, že veřejné byly i popravy nacistických zločinců po druhé světové válce (nejen u nás, ale i třeba v Holandsku), u nás pro prověřené soudruhy ještě i v případě "Slánského bandy". Veřejné pálení kacířů se kdysi také těšilo všeobecnému zájmu.

Zpět do současného Egypta, kam dovolenou jezdí každý rok tisíce Čechů. Egyptské úřady se ale údajně bojí, že do země teď kvůli jednomu žralokovi přijede méně turistů, zvolí si „bezpečnější“ destinace.

Nejbezpečnější destinace pro letní koupání je doma ve vaně. Ale i tam můžeme uklouznout a potlouct se... Život je obecně riskantní, neznám nic riskantnějšího, nežli je život sám: i s největší opatrností jej nikdo nepřežije. Lidé také mají neobyčejný sklon jednat stádně a když jeden zakřičí: "nejezděte do Egypta, je tam nebezpečno!", opravdu to může egyptský turismus poškodit. Ale ruku na srdce: znala jste osobně někoho, koho napadl žralok? Je to událost tak neobvyklá, že snad sice stojí za zmínku, ale rozhodně ne za tu přeopatrnost. Sám nejezdím na egyptské pobřeží z jiného důvodu - představa třínedělní "dovolené snů" na přeplněné pláži, v zalykavém horku a v uzavřeném světě plážového rezortu by mi připadala jako trest. Nejel bych tam ani, kdyby mne za to platili.

Zkuste mi prosím vysvětlit, proč skoro všichni přibrzdíme, když projíždíme okolo dopravní nehody? Je to taky projev nějaké škodolibosti?

Řekněme, že taková uklidňující odpověď by byla, že chceme vědět, zda někdo nepotřebuje pomoci a zda už je na místě záchranka... V člověku je nejen krvelačnost a škodolibost, ale také soucit a solidarita v obtížně rozpletitelné směsi.

Zajímají nás tragédie jiných i proto, že se člověk chce poučit, nechce dělat stejné chyby, jako někdo, komu se určité chování vymstilo? Platí to ještě v dnešní době, kdy jsme i díky médiím a internetu událostmi přehlčeni?

Hm, to je motivace jen okrajová, primární je trochu se "popást" na neštěstí jiných, poradovat se z toho, že "jeho sežral a mě ještě ne", jak už jsem zmínil. Taková je smutná pravda o povaze našeho bytí, řekl by k tomu asi Buddha. Že ale i ve středoevropských podmínkách může dojít k útoku ryby na člověka (žralok je zoologicky paryba), byť výsledek je spíše úsměvný, svědčí příhoda jednoho mého známého, kterého při koupání na nudistické pláži v jihočeském rybníce napadl kapr a snažil se objekt,

který mylně pokládal za tučného a chutného červa, utrhnout a pohltnout, ovšem marně. Šok prý to ale byl veliký.

To věřím. Když jsme u zvířat, jak ona obvykle reagují na nějakou tragédii, nebo potíže svých druhů?

Zvířata naprosto děsí nějaké náhlé, křečovitě a nepravidelné pohyby některého příslušníka hejna, signalizující zranění či útok predátora a hejno ryb či ptáků se dává na bezhlavý útek za účelem vlastní záchrany. Velké a dlouhověké druhy zvířat, třeba sloni, velryby či delfíni, se naopak snaží zraněného druhu podpořit a odvést do bezpečí, či vynést k hladině za účelem nadechnutí. Řada zvířat ale také zraněného druhu napadne a dorazí či sežere. Vidíme tam z našeho hlediska "dobré i špatné příklady".

Když říkáte „dobré“ příklady - zajímají nás lidi stejně jako tragédie a dramata také pozitivní zprávy? Například, že nějaký sázející vyhrál velký obnos peněz v loterii?

O výhrách v loteriích se ještě jakž-takž píše, protože jsou náhodné, ale viděla jste někdy článek o tom, že třeba v Divoké Šárce jako každoročně rozkvetly sasanky a je to jako obvykle krásné? Či o tom, že se někdo díky pohybu a životosprávě dožil ve zdraví devadesátky? Mnohem víc by upoutal článek "Muž s transplantovaným srdcem vepře překonal další vážnou krizi".

Případ egyptského žraloka je běžnému člověku hodně vzdálený, přesto atraktivní a pozornosti hodný. Mně to připadá jako dost neracionální typ chování. Měl byste ještě nějaké jiné příklady takového na první pohled neracionálního jednání?

Co je vlastně racionální? Obvykle tímto slovem označujeme to, co máme v naší názorové bublině za správné či co vede k našim vytyčeným cílům, slovo "iracionální" pak používáme jako slušnější nadávku pro činnosti, které odsuzujeme. Je například neustálé navyšování příjmů, blahobytu a bezpečnosti, jak jsme zvyklí uvažovat, "racionální", nebo "iracionální"? Odpověď je taková nebo onaká podle toho, k jakému pohledu na svět jsme se přimkli. Věříme-li obecně v Dávla, jsou čarodějnické procesy racionálním důsledkem toho, pokud ne, jsou do nebe volající obludností. Není naprosto žádný důvod věřit, že přítomná doba je nejiracionálnější ze všech, co kdy byly. Žijeme v éře bizarní a v mnohém vymknuté z kloubů. Nedávno tiskem proběhla zpráva, že školské úřady v Británii vážně diskutují o tom, jak jednat s dětmi, které se identifikují ne už s odlišným pohlavím, ale odlišnými druhy nebo neživými objekty (pes, kočka, planeta Merkur apod.). Proti takovýmto typům kolektivního blouznění je zájem o jednoho žraloka v podstatě tradiční, fádní a nezajímavý. Svět je prapodivné místo.